

Mannen är norm i EU

Kvinnor är avvikande och ska övertygas om att fullgöra samhällsuppgifter som varierar med tid, land, befolkningssammansättning och konjunktur. Mannen är den osynliga, oföränderliga och odiskuterade normen. Denna outtalade uppfattning genomsyrar skrifter om Sveriges förhållande till EU, liksom många analyser inom EU och andra internationella organisationer.

Det är lätt att konstatera att mannen är den osynliga, konkreta och ständigt närvarande normen för människan i arbetslivet och i samhällslivet i stort, både i Sverige, inom EU som organisation och i EU:s medlemsstater. I internationellt erkänd ekonomisk forskning "förklaras" om och om igen varför kvinnor förvärvsarbetar eller inte förvärvsarbetar. Motsvarande forskning om mäns skäl att förvärvsarbete existerar inte. Kvinnors skäl att förvärvsarbete heltid eller deltid diskuteras i internationella publikationer medan motsvarande betydligt mer undanskymda debatt om mäns arbetstider förs utan att deras kön nämns.¹ Män är "generella arbetstagare". Kvinnor är "de andra".

Ett exempel som visar på mansnormens självklarhet återfinns i OECD *Employment Outlook July 1992*, där en tabell uppges illustrera förvärvsfrekvensen för arbetstagare 55 år och äldre.² I en fotnot till tabellen anges att siffrorna för Norge gäller män 60 år och äldre. Jag har hittills aldrig funnit en tabell i denna typ av skrift där data som endast gäller kvinnor fått representera "arbetstagare", underförstått kvinnor och män. Saknas data för män så noteras detta i tabeller som att "uppgifter saknas". I nordisk lagstiftning som rör jämställdhet, familjefrågor eller ekonomiska frågor bemödar sig lagstiftaren sedan några årtionden om ett könsneutralt språk, vilket i sig inte behöver betyda en könsneutral lagreglering. Vid jämförelse med andra länder och med EU är det påfallande att jämställdhetsfrågor i lagstiftning och i andra formella sammanhang ofta kallas kvinnofrågor.

EU har i parlamentet ett särskilt utskott för kvinnors rättigheter, the Committee on Women's Rights, som sysslar med jämställdhet. Inriktningen på "kvinnofrågor" bidrar till att ytterligare förstärka synen att jämställdhet är något som inte rör män, utan som kvinnor har att "lösa på egen hand".

Inom EG-kommissionen har en annan benämning valts. Där finns sedan 1976 en särskild enhet för jämställdhet, the Equal Opportunities Unit, med 16 handläggare och en budget på cirka 45 miljoner kronor för 1993. Utgångspunkten för benämningen är "samma möjligheter" för män och kvinnor. Denna benämning är vanlig på engelska, men har kritiserats av forskare, bland andra *Antonella Picchio*.³ Hon framhöll i ett inlägg vid den internationella forskningskonferensen *Out of the Margin. Feminist Perspectives on Economic Theory, 2-5 June 1993* att "samma möjligheter" ovillkorligen måste kompletteras med "samma ansvar" för att beteckningen ska vara relevant för jämställdhet.

Det är viktigt att skilja mellan å ena sidan EU, å den andra sidan dess tolv medlemsstater. Arbetsfördelningen mellan dessa två parter är olika i olika frågor. Jag behandlar här huvudsakligen organisationen EU. Mot denna avgränsning kan invändas att viktigare delar av jämställdhetsarbete ligger på de enskilda staterna än på EU. Emellertid är det enligt min uppfattning intressant att jämföra hur EU behandlar jämställdhetsproblem jämfört med andra problem, exempelvis säkerställande av konkurrens mellan företag inom den öppna marknaden.

Ingen påföljd för brott mot jämställdhetsregler

Om man endast ser till EU:s regelverk så kan vissa jämställdhetsfrågor förefalla ganska väl uppmärksammade och hyggligt väl reglerade. Det gäller exempelvis regleringen av likalön. Artikel 119 i EG:s grundlag, Romfördraget från 1957, stadgar att kvinnor och män ska ha lika lön för lika arbete. I det s k likalönsdirektivet från 1975 (ett direktiv är bindande för medlemsstaterna när det gäller målet som ska nås, men varje stat får själv bestämma hur det ska nås) fastställs också att lika lön ska utgå för likvärdigt arbete.

EU-domstolen har avgjort en hel del rättsfall om likalön. Domstolen har fastställt att likalöneregeln i artikel 119 gäller direkt i medlemsstaterna, och att därför en enskild person kan åberopa EU-rätten i sin nationella domstol.⁴

Dock har forskning i många länder visat på att avståndet mellan regler och verklighet ofta är stort när det gäller jämställdhet. Den bästa jämställdhetslagen och "den bästa verkligheten" hänger inte alltid samman. Ett påpekande som gjorts bland annat i en radiodiskussion i januari 1994 av samhällsvetaren *Gertrud Aström* är belysande: hon framhåller att den svenska jämställdhetslagen är jämförelsevis sent tillkommen. Detta har inte hindrat att svenska förhållanden när det gäller jämställdhet i praktiken varit bättre än i andra länder som fått lagstiftning tidigare.

Ett exempel är att löneskillnaderna mellan kvinnor och män är mindre i Sverige än i EU:s medlemsstater, trots den tidigare och starkare likalöneregleringen inom EU.⁵

Arbetsmarknadens avtal, och parternas intresse för jämställdhet liksom parternas förhandlingsstyrka, förefaller vara ett väl så viktigt område för den som vill förstå jämställdhetsförhållanden i arbetslivet.

Den höga fackliga organisationsgraden i Sverige har förmodligen bidragit till att tyngdpunkten i regleringen av kvinnors och mäns arbetsförhållanden legat på kollektivavtal. I stora delar av Europa, med lägre facklig organisationsgrad, mer uppdelad fackföreningsrörelse och andra vanor, har lagstiftning och

domstolar spelat mycket större roll. EU bygger vidare på, och förstärker snarast, den senare lag- och domstolsinriktade traditionen.

Formellt är regleringen av likalön i EG:s grundlag, liksom domstolsutslagen och de fem direktiven om likabehandling, bindande för medlemsstaterna. Det finns ingen formell skillnad mellan dessa bindande regler och andra bindande EU-regler, exempelvis de bindande regler som ska säkerställa konkurrens mellan företag på den inre marknaden.

Reellt finns däremot stora skillnader. Konkurrensreglerna innefattar böter för företag som bryter mot dem. Särskilda tjänstemän i kommissionen har rätt att få tillträde till alla företags kontor i medlemsstaterna, med rätt att få ta del av alla dokument och att ta kopior. Kommissionen kan som mest kräva böter på tio procent av företagets årsomsättning (dvs företagets totala försäljning). Böter har i praktiken fastställts till betydande summor, som utan tvekan verkar avskräckande på det företag som överväger att exempelvis ingå otillåtna överenskommelser med andra företag om samordnade pris- eller leveransvillkor. Avtal som bryter mot konkurrensreglerna är också automatiskt ogiltiga, vilket gör att företag som ingår sådana avtal löper stora juridiska och ekonomiska risker.

Inga sådana åtgärder har någonsin använts när det gäller jämställdhetsreglerna. Där nöjer sig EG:s beslutsfattare, liksom ofta medlemsstaternas beslutsfattare, med påpekanden utan påföljd. Det är till och med så att medlemsstater utan ens ett påpekande kan låta bli att följa bindande direktiv. Ett exempel är det 1979 antagna direktivet om att medlemsstaterna successivt skulle införa likabehandling av kvinnor och män vad gäller socialförsäkringar. Detta skulle vara genomfört senast 1984, men exempelvis Tyskland har ännu tio år efter tidsfristens slut inte lytt denna bindande regel.

Ofta används EU-regleringen av likalön m m som argument för att området skulle anses vara viktigt inom gemenskapen. Karakteristisk är formuleringen i Bilaga 6 till *EG-konsekvensutredningen, Samhällsekonomi*: "...en ny påminnelse om lika löner för kvinnor och män för lika arbete har antagits av ministerrådet."⁶

När EG-medlemmarna mer än 30 år efter en bindande regels tillkomst anses behöva "en ny påminnelse" är det svårt att tolka det som att området i verkligheten skulle vara prioriterat.

Jämställdhet en kvinnofråga i svensk konsekvensutredning

Ett intressant område att studera som rör skärningspunkten mellan Sverige och EU, är de svenska sk EG-konsekvensutredningarna. Valda perspektiv och sätten att välja och presentera information kan ge insikter i hur dessa utredningar betraktar svenska traditioner för reglering av jämställdhetsfrågor, verkliga förhållanden i familje- och arbetsliv, kvinnors och mäns ställning i politiken i Sverige etc.

Jag väljer här endast en skrift: bilaga 6 "Sveriges offentliga sektor i europeisk konkurrens – konsekvenser av EES-avtalet och medlemskap i EG/EU" (1993). Jag väljer denna skrift just för att den inte specifikt anges behandla kvinnor eller jämställdhet, och för att den behandlar offentlig sektor, ett område som klart berör kvinnor och män på olika sätt. Man kan alltså vänta att könsperspektivet är mindre medvetet här än i de analyser som behandlar problem som direkt klassificerats som jämställdhetsproblem, men att ändå jämställdhetsproblem uppmärksammas.

En framträdande egenskap hos rapporten är att de två författarna har utomordentligt omfattande ambitioner. Här förekommer en otrolig mängd olikartade företeelser, vilka författarna beskriver och sedan försöker bedöma efter deras påverkan på offentlig ekonomi och samhällsekonomi. Ett exempel: omorganisation av polisen,⁷ behov av mer språkundervisning,⁸ eventuella franska förskolor i Sverige,⁹ ökad alkoholkonsumtions inverkan på våld mot kvinnor och barn¹⁰ (där kvinnomisshandel och barnmisshandel egendomligt nog kallas "indikationer på familjevåld". En vanlig uppfattning är annars att familjevåld just innebär sådan misshandel!), husläkarreformens inverkan på läkarnas benägenhet att flytta utomlands¹¹ och dödligheten i alkoholrelaterade sjukdomar.¹²

Vissa påståenden i rapporten kan knappast beläggas. Exempelvis påstår författarna: "Vid

en hårdare konkurrens på arbetsmarknaden kan t ex många kvinnor komma att övergå från deltid till heltidsarbete, ..." ¹³

Hittills har en betydande effekt av hårdare konkurrens på arbetsmarknaden inom EU-länderna tvärtom varit tillväxt av lågt betalda deltidsarbeten, med osäkra anställningsvillkor. ¹⁴ Sådana arbeten har, med manliga arbeten som norm, inom EU kommit att kallas "atypiska arbeten", men de är i själva verket typiska nya kvinnoarbeten.

OECD har påpekat att deltidsarbete på grund av att det varit omöjligt att finna heltid har ökat i många OECD-länder. ¹⁵ En trolig orsak som anges av OECD är arbetslöshet, dvs just ökad konkurrens på arbetsmarknaden. Empiriska data talar alltså direkt emot påståendet i konsekvensutredningen.

Skriftens sjunde kapitel har rubriken "Inkomstfördelning och jämställdhet". Avsnitt 7.5 har rubriken jämställdhet, och i inledningen till avsnittet konstateras att EU inriktar jämställdhetsarbetet på arbetslivet. Därefter förklarar författarna att den följande framställningen diskuterar "de tre områden där kvinnor påverkas av EES-avtalet respektive ett medlemskap i EG/EU med betoning på de effekter som involverar den offentliga sektorn." ¹⁶

Det är alltså klart uttalat att jämställdhet i denna analys är en kvinnofråga. Detta framgår också genomgående, och författarna försöker inte använda könsneutrala beskrivningar.

Ett rapportavsnitt om tjänster hör innehållsmässigt nära samman med jämställdheten, men behandlas separat. Författarna förväntar sig att offentligt producerade tjänster kommer att minska, liksom offentlig finansiering av tjänster. Detta kommer att ske oavsett svenskt medlemskap. Resonemanget anges gälla vissa delar av barn- och äldreomsorgen.

För ett enskilt hushåll kan de offentligt producerade tjänsterna i princip ersättas på tre sätt:

- (i) genom egenproduktion i olika former
- (ii) genom köp av tjänster från den ordinarie arbetsmarknaden och slutligen
- (iii) genom köp av tjänster från den svarta sektorn. ¹⁷

Låt mig vara konkret. Hur sköts äldrevården av de vårdbehövande kvinnor som i stor majoritet är änkor (av demografiska skäl) genom "egenproduktion inom hushållet"? 75 procent av de ensamstående människorna i Sverige över 75 år är kvinnor, och de är var och en sitt eget ensamma hushåll. Om den vårdbehövande kvinnan i utgångssituationen får en offentligt producerad hjälp – som sedan bortfaller och därför behöver ersättas – så beror det på att hon inte kan klara sig utan hjälpen och alltså inte kan "egenproducera". Behovsprövningen av hemhjälp till gamla under 1980-talet har blivit allt strängare och är nu utomordentligt hård. Dessa gamla kvinnor har idag de lägsta inkomsterna av alla pensionärer.¹⁸ Att konkret belysa hur de på egen bekostnad skulle kunna köpa vårdtjänster på vit eller svart marknad är nödvändigt om analysen ska vara trovärdig.

Samma förhållande gäller gamla makar. De som idag har någon möjlighet att vårda varandra gör det redan. De får nämligen inga offentligt producerade tjänster om de har minsta möjlighet att klara sig utan. Jag tror inte att författarna menar "hushåll", utan familj/släktingar, främst barn.

Detta stämmer också överens med det familjeansvar för åldringvården – där familjebegreppet innefattar vuxna barn och deras gamla föräldrar – som är vanligt inom flertalet EU-länder, undantaget Danmark. I Sverige och de övriga nordiska länderna däremot är familjebegreppet i ekonomisk och social reglering inriktat på vuxna och oförsörjda barn, dvs barn under 18 år och deras föräldrar. När barnen väl blivit myndiga har de individuella rättigheter och skyldigheter, som inte kopplas samman med deras föräldrars.

Att männen inte är med i analysen görs utomordentligt klart längre ner på samma sida. Där diskuteras vilka som kommer att köpa svarta eller vita tjänster, alltså inte att "egenproducera". Här lämnar författarna hushållsbegreppet och fastslår:

I huvudsak är det höginkomsttagare – och kanske framför allt välutbildade kvinnor med förvärvsarbete – som kommer att kunna utnyttja detta.¹⁹

I klartext: sköter kvinnan inte vård av barn och gamla "själv" så får *hon* väl anställa någon annan kvinna. Utmärkande för norra Europa är att gamla människor lever i egna hushåll, och inte tillsammans med sina barn. Uppenbarligen anser författarna för sin analys det familjebegrepp mest relevant som är karakteristiskt inte för Sverige, inte för de övriga nordiska länderna men för flertalet medlemsstater i EU.

Vård och omsorg kvinnors ansvar i EU

Att vård och omsorg är uteslutande kvinnors ansvar framgår alltså. Män förefaller i denna analys klara av sina föräldrars och barns vård och omsorg, liksom stora delar av sin egen, genom att gifta sig eller sammanbo med en kvinna. Samma sak kan uttryckas: män har i denna analys varken barn eller föräldrar, vilket torde vara biologiskt ovanligt, men socialt utomordentligt vanligt.

Den av mig grovt och hårdhänt sammanfattade analysen i rapporten är denna: "lågutbildade kvinnor får det sannolikt sämre, högutbildade kvinnor sannolikt bättre, männen berörs inte av jämställdhetsfrågorna." Rådet till kvinnorna är "utbildning!" Det hela är ett spel mellan kvinnor, där ett fåtal har möjlighet att vinna och många fler riskerar att förlora.

EU utgår ofta på ett mycket tydligt sätt från att omsorg är kvinnors ansvar. Ett glasklart exempel återfinns i rapporten *Older People in Europe: Social and Economic Policies, The 1993 Report of the European Observatory* som behandlar förhållanden för äldre i medlemsstaterna vad gäller levnadsstandard och livsmönster, anställning och arbetsmarknad samt hälsa och social service.²⁰

För att belysa möjligheterna att "familjen" (i meningen föräldrar och barn livet ut) kan ta hand om de gamla medborgarna beräknas i en tabell "proportionen kvinnor i åldern 45–69 i förhållande till befolkningen över 70 år (potentialen för att kvinnor ska kunna ta hand om äldre)."²¹ Talen har i medlemsstaterna sjunkit mellan 1960 och 1990 och ligger i genomsnitt för år 1990 på 1,5. Detta betraktas i rapporten som ett problem – familjevård bygger på att

en vårdförsäkring för gamla. Ingen vill betala försäkringen, och debattargument som kraftfullt framförts är "om villkoren i försäkringen blir för bra – så att den räcker till att betala en vårdhemsplats – så kommer kvinnorna (alltså de hemarbetande oavlönade vårdarna) att överge de gamla och ge sig ut på arbetsmarknaden".

Det är inte synd om kvinnor. Kvinnor är inte problematiska från jämställdhetssynpunkt. Atminstone inte mer problematiska än män. Kvinnorna skulle mycket väl klara sig utan offentlig sektor. Det är de som kvinnor vårdar som kommer i kläm. För gamla och barn kan inte egenproducera sin vård, och de kan inte köpa den på en öppen marknad, vare sig denna är svart, grå eller vit.

Löneskillnaderna väntas öka

Ett genomgående drag i konsekvensanalyserna, liksom i ekonomiska prognoser av annat

slag, är att de svenska löneskillnaderna väntas öka. Processen beskrivs huvudsakligen som något av en nödvändighet, opåverkbar och i stort sett nyttig.²² Denna förändring anges vara resultat av internationalisering och rörlighet för kapital och arbetande människor, och påverkas enligt de olika författarna inte till sin inriktning av EES-avtal, EU-medlemskap eller det som allmänt kallas för "utanförskap", vilket ofta förefaller vara ett frihandelsavtal, liknande det Sverige och EG tidigare haft, mellan Sverige och EU. Däremot anger vissa författare att hastigheten i förloppet blir olika.

Svenska löneskillnader är mindre än skillnaderna i EU-länderna. Jämförbar statistik finns endast för industriarbete. Där hade kvinnor år 1990 i Sverige 89 procent av mäns löner. Motsvarande tal är för Belgien 76 procent, Västtyskland 73 procent, Italien 83 procent (år 1985), Holland 75 procent, Spanien 72 procent och Storbritannien 68 procent. *Inga*

Tabell 1

Relativ lönestruktur (före skatt) för kvinnor i Storbritannien, Frankrike och Sverige. (Källa LU 92 bil 16 s 43)

Yrke	Lön 1981 Storbr	Lön 1981 Frankrike	Lön 1985 Sverige
Handelshögskola, juridisk och företagsek utbildning	212	224	134 (professor 193)
Klasslärare	168	184	124 (adjunkt 142)
Sjuksköterska	115	120	103
Industritjänsteman med kvalificerat arbete	84	128	109 (kurator 115)
Sekreterare	100	100	100
Affärsbiträde	71	79	90
Verkstadsmekaniker	80	81	99
Barnskötare	56	36	94
Lager- förrådsarbetare	85	74	91
Städare	76	72	92

Tabell 2

Förvärvsfrekvens för kvinnor med olika utbildningsbakgrund, procent, 1988.
(Källa: LU 92 bil 16 s 26).

Land	Enbart grundutbildning	Gymnasium	Akademisk utbildning
Belgien	28,3	58,4	73,8
Västtyskland	27,2	51,6	74,8
Italien	37,3	65,8	86,6
Holland	39,6	66,2	86,4
Spanien	20,5	55,9	80,7
Sverige	81,9	85,6	95,0
Storbritannien	64,3	70,9	81,0

Persson har studerat löneskillnader mellan kvinnor i olika yrken.²³ Hon sätter en sekreterarlön till index 100, och jämför några andra yrken i tre länder.

De mindre löneskillnaderna betyder både att höginkomsttagare tjänar jämförelsevis mindre och låginkomsttagare mer i Sverige. Särskilt tydligt är att inget av de undersökta yrkena ligger under index 90 i Sverige. För kvinnlig förvärvsfrekvens är resultatet påtagligt.

Det framgår tydligt att Sverige avviker främst genom att kvinnor med enbart grundutbildning, dvs grundskola, förvärvsarbetar i så stor utsträckning. Detta påverkas av många faktorer. Utan tvekan spelar lönenivån stor roll, liksom tillgången på barnomsorg och äldreomsorg. Även för kvinnor med gymnasium eller högskola är de svenska siffrorna högst. Detta kan tolkas som att högre utbildade kvinnor i Sverige inte alls avskräcks från att förvärvsarbete av den mindre lönespridningen. I /Väst/Tyskland med relativt sett mycket höga löner för högutbildade är var fjärde kvinna med sådan utbildning inte förvärvsverksam.

Det finns heller inga statistiska data som tyder på att den relativt sett lägre "höglönen" skulle leda till att färre kvinnor i Sverige söker sig till gymnasie- eller högskoleutbildningar. Tvärtom är andelen kvinnor med högre utbildning i Sverige lika stor eller större än i många europeiska länder.²⁴

De relativa skillnaderna måste emellertid också ses i ljuset av förhållanden i de andra län-

derna i tabellen. Även kvinnor med förhållandevis god utbildning i dessa länder har i vissa fall svårt att ordna barns och gamlas tillsyn så att de själva kan förvärvsarbete.

Men man kan inte utgå från att förvärvsarbete för kvinnor lika ofta har barn i de olika länderna. Födelsestaten är allmänt högre i Sverige. *Hildegard Theobald* visar i sin jämförande studie av kvinnliga chefer i Sverige och Tyskland att svenskorna har barn långt oftare än tyskorna i hennes material, och att av de chefer som är mödrar har svenskorna flera barn än tyskorna.²⁵

I vilken utsträckning förvärvsarbete för kvinnor med olika utbildning i de olika länderna har småbarn eller skolbarn framgår inte av tabellen. Förvärvsfrekvensen för kvinnor i Holland i åldern 18-37 med ett barn är dock endast 34 procent. För kvinnor med två barn är den 30 procent.²⁶ Arbetslöshetstalen spelar också stor roll. Där arbetslösheten har varit omfattande och långvarig leder det till att många människor inte ens försöker söka arbete. Särskilt gäller detta för kvinnor i alla åldrar, samt för äldre män.²⁷

Det förefaller troligt att ökade löneskillnader i Sverige skulle leda till samma slags effekter som uppträder i länder som har sådana större löneskillnader. Det skulle i så fall innebära att främst lågutbildade kvinnor minskar sitt förvärvsarbete. Man bör observera att föreställningar om att barns bästa kräver att mamma är hemma på heltid inte tycks påverka kvinnornas förvärvsfrekvenser på något

avgörande sätt; i så fall borde det inte finnas högre förvärvsverksamhet hos högtbildade – om inte sådana kvinnors barn anses ha mindre behov av sin mor än andra barn, alternativt att de högtbildade kvinnorna avstår från barn i mycket större utsträckning än de lågutbildade.

Männen osynliga och könlösa i rapporterna

Att diskutera kvinnors levnadsvillkor i Sverige, i Norden och i Europa är väsentligt. Dock är det nödvändigt att samtidigt diskutera män och deras levnadsvillkor. Diskussionen ska inte gälla män betecknade som "arbetstagare", innehavare av "typiska arbeten" eller "skattebetalare" utan gälla just män, med biologiskt och socialt kön. UD-serien Fakta Europa 1993:3 har titeln *Kvinna i Europa. Om EG och jämställdheten*. Något häfte med titeln "Man i Europa" existerar inte.

I konsekvensanalysen *Sveriges offentliga sektor i europeisk konkurrens*, som jag diskuterat här, existerar män specifikt som män i stort sett endast som förövare av det som i rapporten kallas för "familjevård", samt som konsumenter av alkohol. De existerar inte som ansvarfulla, kloka fäder, söner, makar, bröder.

Som en egendomlig blandning av osynlig, självklar, könlös, familjelös måttstock och berusad våldsvarkare lever mannen, eller männen, i skrifter och analyser om Sveriges förhållande till EU och i den ekonomiska debatten. Kvinnan, eller kvinnorna, har i stället kön, är problematiska, bör förklaras, är förknippade med barn, gamla och beroende, och kvinnorna måste övertygas om att på rätt sätt fylla sina samhällsuppgifter – vilka kan variera högst avsevärt efter tid, land och konjunktur.

Det är en torftig och deprimerande verklighetsbild, som lyckligtvis inte är sann. Men som beslutsunderlag för viktiga ekonomiska, sociala och politiska beslut är bilden upprörande, vilseledande och farlig.

NOTER

- 1 Ett exempel är OECDs årliga skrift *Employment Outlook*.
- 2 A a s 197.
- 3 Picchio 1992.

- 4 För en sammanfattning av några av domstolens utslag se t ex *Fakta Europa* 1993:3, Ds 1993:77 och SOU 1993:117 s 142 ff.
- 5 Se t ex SCB 1992 s 47.
- 6 Ibid s 110.
- 7 Ibid s 63.
- 8 Ibid s 64.
- 9 Ibid s 67.
- 10 Ibid s 69.
- 11 Ibid s 71.
- 12 Ibid s 72.
- 13 Ibid s 84.
- 14 Se t ex *Fakta Europa* 1993:3 s 31.
- 15 OECD 1993 s 15 och 18.
- 16 Ibid s 117.
- 17 Ibid s 84.
- 18 Se t ex DS 1993:93 s 23 ff.
- 19 Ibid s 84.
- 20 Rapporten har utgivits av EG-kommissionens femte generaldirektorat, och översatt sammandrag redovisas i SOU 1993:111 kap 4.
- 21 Ibid s 95.
- 22 Se t ex Hans Tson Söderström 1994 s 77 ff, ovan diskuterade konsekvensanalys kap 7.1 s 110 ff och SOU 1994:6 s 237-238.
- 23 I LU 92 bil 16 s 43.
- 24 Se OECD b 1993 s 32.
- 25 SOU 1994:3 kap 8.
- 26 LU 92 bil 16 s 27.
- 27 Se vidare OECD a 1993 s 6 ff.

REFERENSER

- Ds 1993:77 *EG-domstolen och jämställdheten. En rättsfallsöversikt*, Socialdepartementet Stockholm 1993.
- Ds 1993:93 *De äldres ekonomiska standard år 1993*, Socialdepartementet Stockholm 1993.
- Fakta Europa 1993:3, Utrikesdepartementet, *Kvinna i Europa*, Stockholm 1993.
- LU 92 bilaga 16, Persson, Inga, *Svenska kvinnor möter Europa. Ekonomisk integration och social harmonisering ur ett kvinnoperspektiv*. Stockholm 1993.
- OECD, *Employment Outlook*, Paris 1990.
- OECD, *Employment Outlook*, Paris 1991.
- OECD, *Employment Outlook*, Paris 1992.
- OECD a, *Employment Outlook*, Paris 1993.
- OECD b, *Education at a Glance*, Paris 1993.
- Picchio, Antonella, *Social Reproduction. The Political Economy of the Labour Market*, Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- SCB, *Om kvinnor och män i Sverige och EG. Fakta om jämställdheten 1992*, Jönköping 1992.
- SOU 1993:111 *Borta bra men hemma bäst? Fakta om äldre i Europa. Delbetänkande av Kommittén för Europeiska äldreåret 1993*. Stockholm 1993.
- SOU 1993:117 *EG, kvinnorna och välfärden. Social välfärd och jämställdhet mellan kvinnor och män i ett europeiskt perspektiv. Betänkande av EG-konsekvensutredningarna: Social välfärd och jämställdhet*. Stockholm 1994.
- SOU 1994:3 *Mäns föreställningar om kvinnor och chefskap. Betänkande av Utredningen om kvinnor och chefskap*. Stockholm 1994.

SOU 1994:6 *Sverige och Europa. En samhällsekonomisk konsekvensanalys. Betänkande av EG-konsekvensutredningen Samhällsekonomi*, Stockholm 1994.

Sveriges offentliga sektor i europeisk konkurrens - konsekvenser av EES-avtalet och medlemskap i EG/EU. Bilaga 6 till EG-konsekvensutredningen, Samhällsekonomi. Stockholm 1993.

Söderström, Hans Tson (red), *Välfärdsland i ofärdstid. Konjunkturrådets rapport 1994*. SNS, Kristianstad 1994.

SUMMARY

Women are deviant and different, and should be persuaded to fulfil their social duties, however much they vary with time, country, population structure and political situation. Men constitute the invisible, invariable and gender independent norm, the indisputable basis for economic, social, and political analyses. Utilizing examples from Swedish official reports and publications issued by the EU and the OECD, the author is primarily dealing with caring and welfare work and how such work has been regarded and analysed. The conclusion is that the descriptions of men as well as women in these reports are not only depressing but also unrealistic.

*Agneta Stark
Institutionen för företagsekonomi
Stockholms universitet
106 91 Stockholm*